

УДК 37.016:78:372.878 + 81'23
DOI 10.31654/2663-4902-2026-PP-2-246-254

Михаськова М. А.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри музикознавства, інструментальної підготовки
та методики музичної освіти
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
chudo43@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1248-3903>

**ПОЄДНАННЯ СЛОВА, РИТМУ І РУХУ: ВІД ПОГЛЯДУ
НА МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ О. РОСТОВСЬКОГО
ДО ЛОГОРИТМІКИ В НАВЧАННІ МУЗИКИ**

У статті розглядається проблема поєднання слова, ритму і руху як важливого чинника організації сучасного освітнього процесу в галузі музичного мистецтва. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю впровадження інтегративних підходів до навчання, що відповідають сучасним освітнім тенденціям та сприяють формуванню цілісного художнього мислення учнів. Здійснено аналіз науково-педагогічних поглядів О. Ростовського щодо міжпредметних зв'язків і ролі синтезу музичного, мовленнєвого та рухового компонентів у музичній діяльності. Метою статті є класифікація та систематизація вправ з ритміки та логоритміки з урахуванням зазначених зв'язків. Запропоновано авторський підхід до поділу вправ на ритмічні та логоритмічні, що узгоджується з класифікацією музично-ігрових розминок О. Ростовського. Доведено, що використання таких вправ сприяє розвитку ритмічного чуття, мовлення, координації рухів, а також виконує функцію запобігання втомлюваності учнів. Обґрунтовано, що ідеї вченого зберігають актуальність і знаходять подальший розвиток у сучасній музично-педагогічній практиці.

Ключові слова: методика навчання музики, розвиток мовлення, ритмічне виховання, рух, ритміка, логоритміка.

Постановка проблеми. Актуальність висвітлення можливостей поєднання слова, ритму і руху в музичній діяльності пов'язана зі змінами в мистецькій галузі, зокрема музичній, спрямованій на перебудову організації освітнього простору, на зміну пріоритетів освіти. Залучення і взаємодія цих трьох складників на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» є актуальним і своєчасним питанням. Один із засновників української музичної педагогіки Олександр Ростовський у своїх науково-педагогічних працях наголошував на важливості комплексного підходу до музичної діяльності, передбачаючи необхідність органічного поєднання слова, руху та ритму. Учений підкреслював, що саме синтез цих елементів сприяє глибшому емоційному сприйняттю музики, розвитку творчих здібностей та формуванню цілісного художнього мислення особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські (Боряк О. [1], Демянович М., Кавіна Г., Компанієнко О., Ключко В., Николаї Г., Папета О., Ростовський О., Самаріна С. [6]) дослідники, спираючись на ідеї музично-ритмічного виховання Е. Жака-Далькроза, розглядають ритміку та логоритміку як інтегративний метод, що поєднує музику та рух, або музику, рух і мовлення в розвитку ритмічного чуття, мовлення, моторики й емоційно-комунікативної сфери учнів.

У програмі з корекційно-розвивальної роботи «Театральна логоритміка» для спеціальних закладів загальної середньої освіти, дослідники Папета О., Демьянович М., та Компанієнко О.[4] доклали значних зусиль для класифікації вправ з логоритміки. Вони підкреслили важливість використання театральних елементів для розвитку мовленнєвих і рухових навичок у дітей. Кавііна Г. [2] у своїх лекціях з дисципліни «Логоритміка» для студентів педагогічних університетів розглядає методи інтеграції різних компонентів у логоритмічних вправах. Вона акцентує увагу на важливості міжпредметних зв'язків, що дозволяють студентам краще розуміти та застосовувати логоритмічні методи в практиці дошкільної освіти. У навчальному посібнику «Ритміка» Ключко В. та Ніколаї Г. [3] розглядається методика викладання ритміки для студентів факультетів мистецтв. Автори підкреслюють значення ритміки у формуванні музичних та рухових здібностей, акцентуючи на інтеграції цих навичок для гармонійного розвитку особистості.

Один із основоположників української музичної педагогіки О. Ростовський [5] вважав, що інтеграція музичного, мовленнєвого та рухового компонентів є основою ефективної організації освітнього процесу. Вона сприяє не лише розвитку окремих навичок, але й загальному розумовому та емоційному розвитку дитини. Музика допомагає розвивати ритмічне відчуття, мова стимулює когнітивні процеси, а рухи сприяють фізичній активності та координації. Вчений не міг спрогнозувати необхідність використання логоритмічних вправ, які більше необхідні в роботі з сучасними дітьми, але передбачив їх можливості за рухами, ритмом, мовою та наслідуванням на сучасних уроках мистецтва. У сучасній практиці триває процес виокремлення, систематизації та доповнення вправ з ритміки та логоритміки, який не є завершеним і характеризується динамічністю розвитку; у цьому контексті автор пропонує власну класифікацію та співвідносить її з науковими поглядами О. Ростовського.

Мета статті полягає у здійсненні класифікації вправ з ритміки та логоритміки, а також їх систематизації з урахуванням міжпредметних зв'язків у контексті науково-педагогічних поглядів О. Ростовського. Особлива увага приділяється обґрунтуванню інтеграції музичного, мовленнєвого та рухового компонентів як основи ефективної організації освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній музично-педагогічній практиці ритміка та логоритміка розглядаються як важливі інтегративні методи, що забезпечують поєднання музичної, мовленнєвої та рухової діяльності здобувачів освіти. В наукових джерелах ритміка трактується як взаємодія фізичних вправ, руху і музики (ритму), натомість логоритміка приєднує ще й правильну вимову. Саме залучення рухових та мовних елементів у роботі з розвитку музичності дитини зорієнтоване на сенсорну інтеграцію, взаємодію різнотипної інформації від рецепторів людини (зору, слуху, нюху, голосу, смаку тощо). Серед них вестибулярний апарат дитини, який «через систему нервових з'єднань ... впливає на гравітаційну безпеку, напругу м'язів, рівновагу тіла, координацію рухів, візуально-просторову і слухово-мовну обробку, а також на планування руху, емоційну й соціальну безпеку. Вестибулярний апарат розрізняє не тільки прискорення, уповільнення, обертальні рухи, але й повільні, швидкі та ритмічні» [7, с. 20].

Незважаючи на наявність значної кількості наукових підходів до трактування та класифікації вправ з ритміки і логоритміки, що відображають різні аспекти їх змісту, функцій і методичного призначення, зазначена проблема й досі не має єдиного, усталеного вирішення. Існуючі класифікації часто відрізняються за критеріями поділу, структурою та акцентами, що зумовлює необхідність подальшого узагальнення та систематизації цього матеріалу. У зв'язку з цим у межах нашого дослідження здійснено спробу запропонувати власний варіант класифікації вправ, поклавши в її основу розмежування ритмічних (рух і музика) та логоритмічних (рух, музика, мова) вправ. Такий підхід дає можливість більш чітко окреслити специфіку кожної групи, врахувати особливості поєднання музичного, мовленнєвого та рухового компонентів, а також

підвищити ефективність їх практичного використання у процесі музично-педагогічної діяльності. Відповідно до запропонованої класифікації доцільно розглянути групи вправ, що подані нижче. Узагальнивши опрацьований матеріал [2, 3, 4] до вправ з ритміки (рис. 1), ми відносимо: вправи вступні на орієнтацію в просторі і формування просторових уявлень; ритмічні з рухом (ритмічно-рухові, з елементами танцю, з музичними інструментами); ігри під музику; маршову ходу; вправи на розвиток темпу; вправи на регуляцію м'язового тонуусу; вправи на розвиток уваги та пам'яті; вправи на формування почуття музичного розміру, метра.

Рис. 1. Класифікація ритмічних вправ

До логоритмічних вправ (рис. 2) нами включено: вправи на привітання; вправи на розвиток міміки (артикуляції); вправи на дихання, артикуляцію та розвиток голосу; лічильні вправи (лічилки); вправи на розвиток фонематичного сприйняття; вправи на корекцію вимови звуків; спів пісень (зокрема хороводів); вправи на мовлення або ритмічне промовляння з рухами.

Рис. 2. Класифікація логоритмічних вправ

Серед вправ комплексної взаємодії (рис. 3) ми виділяємо пальчикові ігри (серед них нейроігри, ігри з віршованим текстом), творчі вправи та самостійну музичну діяльність дітей з порушенням мовлення.

Рис. 3. Класифікація вправ комплексної взаємодії

Запропонована у статті класифікація вправ узгоджується з підходом О. Ростовського. Зокрема, ритмічні вправи співвідносяться з танцювальними та власне ритмічними вправами у класифікації науковця, оскільки передбачають виконання рухів під музику з різним ступенем їх регламентованості – від довільних до чітко організованих. Водночас логоритмічні вправи охоплюють мовно-рухові та наслідувальні види діяльності, що поєднують слово, рух і елементи музичного відтворення, спрямовані на розвиток мовлення, ритмічного відчуття та координації. Таким чином, запропонований поділ не лише конкретизує зміст вправ, а й розширює ідеї О. Ростовського, інтегруючи їх у сучасний контекст музично-педагогічної практики.

Олександр Ростовський послідовно підтримував ідею інтеграції слова, руху та музики у процесі музичного навчання. У навчально-методичному посібнику «Теорія і методика музичної освіти» він зазначає: «Встановлення зв'язків між творами різних видів мистецтва сприяє формуванню в учнів цілісної системи знань, озброєння їх узагальненими способами художньо-естетичної діяльності» [5, с. 526]. Особливу увагу науковець приділяє взаємодії метру в музиці й поезії, підкреслюючи єдність звукової форми та змісту інтонації. Зокрема, він трактує метр як «ритмічну упорядкованість, що ґрунтується на дотриманні певної міри у побудові ритмічних структур, відповідно до якої як словесний, так і музичний текст поділяється на метричні одиниці – строфи, такти тощо» [5, с. 605].

Щодо єдності звуку і змісту в інтонації науковець вважав, що «основою музики є інтонації людської мови, які досягають вищої пластичності в мелодії. Але на відміну від обмеженого набору фонем у звуковому матеріалі слова – в музиці інтонація спирається на звук у всій повноті його властивостей: незліченних тембрових відтінків, способів артикуляції, відмінностей темпу, ритму, рівнів динаміки, гармонії тощо. Інтонаційна виразність мови в музиці досягає сили, досконалості й гнучкості, які для мови стають недоступними» [5, с. 488]. Одночасно з цим він вказував, що «музична інтонація – це втілення художнього образу в музичних звуках. Вона черпає свою виразність із мовної інтонації, жестів, рухів і пластики тіла» [5, с. 488].

Тож, до ефективних засобів попередження надмірної втомлюваності учнів на уроках, О. Ростовський відносив музично-ігрові розминки, до яких відносив:

- «танцювальні (всі рухи довільні, бажані можуть підспівувати);

- ритмічні (відрізняються від танцювальних чіткішим виконанням рухів);
- мовно-рухові (колективне читання дитячих фольклорних текстів і виконання рухів);
- наслідувальні (імітація гри піаніста, скрипаля тощо)» [5, с. 465].

Якщо поглянути на ці види діяльності й здійснити їх поділ за групами вправ з ритміки та логоритміки, то ми побачимо, що майже всі вони підлягають виокремленню: за рухами (танцювальні), ритмом (ритмічні), мовою (мовно-рухові) та наслідуванням (імітаційні). До танцювальних вправ відносяться ритмічні з рухом (з елементами танцю) та на регуляцію м'язового тону (рис. 4).

Рис. 4. Рухові (танцювальні) вправи

До ритмічних вправ належать вправи на розвиток музичного чуття (темпу, метру, розміру), ритмічно-рухові (з музичними інструментами) (рис. 5).

Рис. 5. Ритмічні вправи

До мовно-рухових, на нашу думку, слід віднести вправи на привітання, на розвиток голосу, спів(хороводи), на розвиток міміки, ритмічне промовляння з рухами, лічилки, вправи на дихання та артикуляцію (рис. 6).

Рис. 6. Мовно-рухові вправи

Наслідувальні (імітаційні) вправи – це вправи на орієнтацію в просторі, на увагу й пам'ять, маршова хода, ігри під музику, пальчикові ігри (рис. 7).

Рис. 7. Наслідувальні (імітаційні) вправи

В науково-методичних розвідках Ростовського О. не було прогнозовано необхідність використання вправ на розвиток фонематичного сприйняття, на корекцію вимови та самостійну музичну діяльність дітей з порушенням мови, які більше необхідні в сучасній освіті в контексті роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Серед творчих вправ недостатньо розглядали значну кількість імпровізаційних вправ, зокрема пантоміму, музикограми, пластичні імпровізації та інші, які на уроці інтегрованого курсу «Мистецтво» є складниками художньо-творчої діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз наукових поглядів О. Ростовського засвідчує, що запропонований ним поділ музично-ігрових розминок фактично передбачає сучасну диференціацію вправ на ритмічні та логоритмічні. Танцювальні й ритмічні вправи корелюють із ритмічними, тоді як мовно-рухові та наслідувальні – із логоритмічними, оскільки поєднують музичний, мовленнєвий і

руховий компоненти. Водночас визначені науковцем музично-ігрові розминки виконують важливу функцію запобігання надмірній втомлюваності учнів, сприяють активізації їхньої діяльності та забезпечують ефективну організацію навчального процесу. Таким чином, ідеї О. Ростовського знаходять своє логічне продовження у сучасній практиці використання ритміки й логоритміки. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні та експериментальній перевірці класифікації вправ з ритміки й логоритміки з урахуванням ідей О. Ростовського щодо поєднання слова, руху і музики. Актуальним також є вивчення їх ефективності як засобу оптимізації навчальної діяльності та запобігання втомлюваності учнів.

Список використаних джерел

1. Боряк О. В. Корекція просодичної сторони мовлення дітей старшого дошкільного віку з дизартрією засобами логопедичної ритміки. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2011. Вип. 18. С. 13–17.
2. Кавиліна Г. К. Конспект лекцій до дисципліни «Логоритміка» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта, додаткової спеціальності 016 Логопедія. Одеса, 2021. 61 с.
3. Николаї Г. Ю., Ключко В. В. Ритміка: навч. посіб. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. 136 с.
4. Папета О. В., Демянович М. З., Компанієнко О. М. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Театральна логоритміка» для 1–4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями / уклад. І. В. Гладченко. Київ, 2018. 18 с.
5. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2011. 640 с.
6. Самаріна С. Історія становлення і розвитку логоритмічного виховання дітей. *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. 2017. № 3. С. 288–290. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2017-PP-3-288-290>
7. Wasilewski T. P. Integracja sensoryczna i jej znaczenie dla funkcjonowania i rozwoju mowy dziecka. *Pediatr Med Rodz.* 2018. № 14 (1). P. 20–32. DOI: <http://10.15557/PiMR.2018.0002>

References

1. Boriak, O. V. (2011). Korektsiia prosodychnoi storony movlennia ditei starshoho doshkilnoho viku z dyzartriieiu zasobamy lohopedychnoi rytmyky [Correction of the Prosodic Aspect of Speech in Senior Preschool Children with Dysarthria by Means of Logopedic Rhythmics]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seria 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykhohiia – Scientific Journal of the M. P. Dragomanov National Pedagogical University. Series 19: Remedial Education and Special Psychology*, (18), 13–17 [in Ukrainian].
2. Kavyina, H. K. (2021). Konspekt leksii do dystsypliny "Lohorytmika" dlia zdobuvachiv pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity spetsialnosti 012 Doshkilna osvita, dodatkovoi spetsialnosti 016 Lohopediia [Lecture Notes for the Course "Logorhythmics" for First (Bachelor's) Level Higher Education Students Majoring in 012 Preschool Education with an Additional Specialization in 016 Speech Therapy]. Odessa [in Ukrainian].
3. Nikolai, H. Yu., & Kliuchko, V. V. (2013). Rytmika: Navchalnyi posibnyk dlia studentiv fakultetiv mystetstv pedahohichnykh universytetiv [Rhythmics: A Textbook for Students of Arts Faculties of Pedagogical Universities]. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka [in Ukrainian].
4. Papeta, O. V., Demianovych, M. Z., & Kompaniienko, O. M. (2018). Prohrama z korektsiino-rozvytkovoi roboty "Teatralna lohorytmika" dlia 1–4 klasiv spetsialnykh zakladiv zahalnoi serednoi osvity dlia ditei z intelektualnymy porushenniamy [Program of Correctional and Developmental Work "Theatrical Logorhythmics" for Grades 1–4 of Special General Secondary

Education Institutions for Children with Intellectual Disabilities] (I. V. Hladchenko, Comp.). Kyiv [in Ukrainian].

5. Rostovskyi, O. Ya. (2011). *Teoriia i metodyka muzychnoi osvity* [Theory and Methodology of Music Education]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].

6. Samarina, S. (2017). *Istoriia stanovlennia i rozvytku lohorytmichnoho vykhovannia ditei* [History of formation and development of logarithmic education of children]. *Naukovi zapysky. Seriia "Psykhologo-pedahohichni nauky"* (Nizhynskiy derzhavnyi universytet imeni Mykoly Hoholia) – Research Notes. Series: «Psychology and Pedagogy Research» (Nizhyn Mykola Gogol State University), (3), 288–290. <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2017-PP-3-288-290> [in Ukrainian].

7. Wasilewski, T. P. (2018). *Integracja sensoryczna i jej znaczenie dla funkcjonowania i rozwoju mowy dziecka* [Sensory integration and its significance for functioning and developing children speech]. *Pediatr Med Rodz*, 14 (1), 20–32. <http://10.15557/PiMR.2018.0002> [in Poland].

Mykhaskova M. A.

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Musicology,
Instrumental Training and Methods of Music Education
Khmelnitskyi Humanitarian and Pedagogical Academy,
chudo43@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1248-3903>

INTEGRATION OF WORD, RHYTHM, AND MOVEMENT: FROM O. ROSTOVSKYI'S PERSPECTIVE ON INTERDISCIPLINARY CONNECTIONS TO LOGORHYTHMICS IN MUSIC EDUCATION

Relevance of the study. The topicality of the research is due to the growing need for the implementation of integrative approaches to teaching music, which involve the combination of word, rhythm and movement as the basis for the formation of holistic artistic thinking of students and optimization of the educational process.

Main objective of the study. The objective of the article is to classify exercises in rhythmic and logo-rhythmic and systematize them, taking into account interdisciplinary connections in the context of the scientific-pedagogical views of O. Rostovskyi.

Methodology. The research methodology is based on the use of theoretical methods, in particular, analysis, generalization and systematization of scientific sources on the problem of rhythmic, logo-rhythmic and musical pedagogy, as well as a comparative analysis of approaches to the classification of exercises. Based on the study of the works of O. Rostovskyi, the interpretation of his classification of musical and game warm-ups was carried out and its correlation with modern approaches to the division of exercises into rhythmic and logo-rhythmic.

Results, findings and conclusions. As a result of the research, the feasibility of the author's division of exercises into rhythmic and logo-rhythmic, which allows for a more clear structure of the content of educational activities and taking into account the specifics of the combination of musical, speech and motor components, has been substantiated. It is established that dance and rhythmic exercises, identified by O. Rostovskyi, correspond to the group of rhythmic, while speech-motor and imitative exercises correlate with logo-rhythmic. It is proven that the use of such exercises contributes to the development of rhythmic sense, speech, coordination of movements, activation of cognitive activity of students, and also performs an important function of preventing their excessive fatigue. The conclusions emphasize that the ideas of O. Rostovskyi regarding the integration of

speech, movement and music not only remain relevant, but also find further development in modern musical-pedagogical practice.

Significance. The practical significance of the research is in the possibility of using the proposed classification of exercises in the process of teaching musical art, in particular within the framework of the integrated course “Art”, as well as in the training of the future pedagogues. The results obtained can be used to improve the methods of organizing lessons, increase their efficiency and create conditions for the harmonious development of the personality of students.

Keywords: music teaching methods, speech development, rhythmic education, movement, rhythmic, logorhythmic.

Отримано редколегією / Received: 19.04.2026

Прорецензовано / Revised: 30.04.2026

Опубліковано / Published: 28.05.2026